

บทที่ ๒

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวของคู่สมรสในเขตเมือง และเขตชนบทนี้ ได้อาศัยข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทย ซึ่งดำเนินการสำรวจอย่างทั่ว ประเทศ และสำรวจโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ส่วนที่เป็น การวิจัยในเขตชนบทที่ไ้รวบรวมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ และส่วนที่เป็นการวิจัยในเขตเมือง ที่ไ้รวบรวมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ อันเป็นการวิจัยรอบที่สองของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะ ยาว

โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทย ภายใต้การดำเนินงานของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เริ่มดำเนินการวางแผนและเตรียมงานเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดย กำหนดระยะเวลาทำการวิจัยต่อเนื่องไว้ คือ ปีแรกทำการสัมภาษณ์ประชากรตัวอย่างของ เขตชนบท ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๒ ปีที่สองสัมภาษณ์ในเขตเมืองระหว่าง เดือนเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นการศึกษารอบแรก ปีที่สามเป็นการวิเคราะห์ และเปรียบเทียบข้อมูลที่ไ้ระหว่างเขตชนบทและเขตเมือง เนื่องจากโครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยต่อเนื่องซึ่งจะต้องกลับไปทำการสัมภาษณ์บุคคลเดิมที่เคยสัมภาษณ์มาแล้ว ดังนั้นในปีที่สี่จึงไ้กลับไปสัมภาษณ์ซ้ำในครัวเรือนตัวอย่าง ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ ส่วนตัวอย่างในเขตเมืองไ้ถูกสัมภาษณ์อีกครั้งในช่วงเวลาเดียวกันของปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นปีที่หา ไ้ผลการวิจัยรอบที่สอง เขตชนบทและเขตเมือง เพื่อนำข้อมูลมาสรุปผลวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรในลักษณะต่อเนื่อง (Longitudinal Analysis) โดยรวมผลการสำรวจครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ มา

เปรียบเทียบกันในช่วงเวลาที่ผ่านมา คือ ๓ ปี และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง (Cross Sectional Analysis) โดยการแยกวิเคราะห์แต่ละครั้งเป็นเอกเทศเฉพาะช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล หรือเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระหว่างเขตเมือง และเขตชนบท

ในการสุ่มตัวอย่างได้แบ่งเขตการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วน คือ เขตเมือง หมายถึงเขตเทศบาลทั่วประเทศ และเขตชนบท หมายถึง ส่วนอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากเขตเมือง เช่นเดียวกันทั้ง ๒ รอบ ซึ่งการวิจัยรอบแรกเป็นการวางพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินงานวิจัยในรอบที่สอง ดังนั้นรายละเอียดในการคัดเลือกครัวเรือนตัวอย่างจะอ้างถึงการวิจัยในเขตชนบทและเขตเมืองรอบแรกดังนี้

เขตชนบท

การสุ่มตัวอย่าง

ในเขตชนบท ครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างจะเป็นตัวแทนของครัวเรือนประมาณ ๑ ต่อ ๒,๐๐๐ ครัวเรือนทั่วประเทศ ได้มีการคัดเลือกเขตออกก่อนที่จะมีการเลือกตัวอย่าง เช่น บริเวณที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งได้แก่ ๔ จังหวัดภาคใต้ คือ สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส หรือบริเวณที่อยู่ไกลเกินไปยากที่จะเดินทางไปถึง ไม่มีทางคมนาคมที่สะดวกจะเดินทางไปถึงภายในเวลาอันจำกัด อาเภอยายแฉกที่มีหมู่บ้านกระจัดกระจาย หรือที่กำลังมีการปฏิวัติการของผู้นอกการร้ายซึ่งไม่ปลอดภัย ประชากร

^๑ Visiā Prachuabmoh, John Knodel and Pichit Pitaktepsombati, The Longitudinal Study of Social, Economic and Demographic Change In Thailand The Second Rounds, (Bangkok: Chulalongkorn University Duplicating Center, 1973), pp. 1-3.

ที่ถูกคัดออกในการสุ่มตัวอย่างมีจำนวนประมาณร้อยละ ๑๘ ของประชากรในเขตชนบททั้งหมด ตามสำมะโนประชากร เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๓

การจัดแบ่งการสุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยในเขตชนบท กระทำโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) หลังจากนั้นก็ได้ใช้สุ่มตัวอย่างแบบจับกลุ่ม (Clustered Sampling) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ชั้นคอน คือ

ชั้นแรก เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับอำเภอ ได้แบ่งอำเภอในประเทศไทยออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ตามลำดับความเป็นเมือง โดยได้ลำดับอัตราส่วนของจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อจำนวนประชากรในวัยทำงานทั้งหมดในเขตอำเภอนั้น ๆ ในชั้นนี้ได้สุ่มตัวอย่างมากลุ่มละ ๑ อำเภอ ได้จำนวนอำเภอตัวอย่าง ๑๕ อำเภอ

ชั้นที่สอง เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับหมู่บ้าน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างหมู่บ้านจากอำเภอที่ตกเป็นตัวอย่างมาอำเภอละ ๓ หมู่บ้าน ได้จำนวนหมู่บ้านตัวอย่าง ๔๕ หมู่บ้าน

ชั้นที่สาม เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับครัวเรือน โดยวิธีการสุ่มเป็นระบบ (Systematic) ได้สุ่มตัวอย่างครัวเรือนจากหมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่างมาหมู่บ้านละ ๓๕ ครัวเรือน ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างรวม ๑,๕๔๕ ครัวเรือน

ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างดังกล่าวนี้ ได้รายชื่ออำเภอ ๑๕ อำเภอ จาก ๑๕ จังหวัด ที่เป็นตัวอย่างดังนี้คือ

๑. อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
๒. อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
๓. อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
๔. อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร
๕. อำเภอดงขันธ์ จังหวัดชลบุรี
๖. อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

๗. อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี
๘. อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
๙. อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
๑๐. อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
๑๑. อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
๑๒. อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
๑๓. อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
๑๔. อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
๑๕. อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี

เขตเมือง

การสุ่มตัวอย่าง

ในเขตเมือง คริวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างจะเป็นตัวแทนของคริวเรือนประมาณ ๑ คือ ๒๕๐ คริวเรือนของเขตเทศบาลทั่วประเทศ เขตเทศบาลจังหวัดใดถูกคัดเลือกก่อนก็ จะมีการเลือกตัวอย่าง ทั้งนี้ด้วยเหตุผลคล้าย ๆ กับเขตชนบท ประชากรของเขตเมืองที่ถูก คัดออกมีจำนวนน้อยกว่าร้อยละ ๕ ของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองทั้งหมด ตามสำมะโน ประชากร ปี ๒๕๐๓ การเลือกคริวเรือนจากประชากรที่เหลือของเขตเทศบาลต่าง ๆ กระทำโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น หลังจากนั้นก็ได้ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม ซึ่ง แบ่งเป็น ๓ ชั้นตอนเช่นเดียวกับเขตชนบท การเลือกโดยวิธีแบบแบ่งชั้นนั้นได้ใช้ที่ตั้งของ ภาคเป็นหลัก แต่ได้แยก กรุงเทพฯ - ธนบุรี ออกจากเขตเทศบาลอื่น ๆ ดังนี้

ขั้นแรกเป็นการสุ่มตัวอย่างระดับอำเภอ ได้ทำการสุ่มตัวอย่างในเขตเทศบาล เมืองจากจังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่าง ๑๒ จังหวัด ยกเว้นอำเภอในเขตกรุงเทพฯ - ธนบุรี ที่ตกเป็นตัวอย่างมี ๑๔ อำเภอ ได้จำนวนอำเภอตัวอย่าง ๒๒ อำเภอ

ขั้นที่สอง การสุ่มตัวอย่างในเขตกรุงเทพ - ธนบุรี ซึ่งจะสุ่มเป็นเขต ๆ เขต
ที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งหมดมี ๓๒ เขต ในเขตเทศบาลอื่น ๆ ทั่วประเทศจะสุ่มตัวอย่างมา
๒๔ เขต ได้จำนวนเขตตัวอย่าง ๕๖ เขต

ขั้นที่สาม เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับครัวเรือน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างครัวเรือน
จากอำเภอที่ตกเป็นตัวอย่างมาต่างกันตามขนาดของอำเภอ โดยเฉลี่ยได้จำนวนครัวเรือน
อำเภอละ ๓๕ ครัวเรือน ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างประมาณ ๒,๐๐๐ ครัวเรือน

ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างดังกล่าวนี้ ได้รายชื่อเขตตัวอย่าง ๕๖ เขต จาก
๑๓ จังหวัด ดังนี้ คือ

๑. อำเภอบางรัก กรุงเทพ - ธนบุรี	๑ เขตเจนนับ
๒. อำเภอสัมพันธวงศ์	๑ เขตเจนนับ
๓. อำเภอพระนคร	๑ เขตเจนนับ
๔. อำเภอบางเขน	๑ เขตเจนนับ
๕. อำเภอป้อมปราบศัตรูพ่าย	๒ เขตเจนนับ
๖. อำเภอปทุมวัน	๓ เขตเจนนับ
๗. อำเภอคูสิต	๓ เขตเจนนับ
๘. อำเภอพญาไท	๔ เขตเจนนับ
๙. อำเภอพระโขนง	๕ เขตเจนนับ
๑๐. อำเภอยานนาวา	๔ เขตเจนนับ
๑๑. อำเภอธนบุรี	๓ เขตเจนนับ
๑๒. อำเภอบางกอกน้อย	๒ เขตเจนนับ
๑๓. อำเภอบางกอกใหญ่	๑ เขตเจนนับ
๑๔. อำเภอคลองสาน	๑ เขตเจนนับ
๑๕. เขตเทศบาลเมือง จังหวัดสมุทรปราการ	๒ เขตเจนนับ

๑๖. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดลพบุรี	๒ เขตแฉ่งนัย
๑๗. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดสุพรรณบุรี	๒ เขตแฉ่งนัย
๑๘. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๒ เขตแฉ่งนัย
๑๙. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๐. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดสงขลา	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๑. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดเชียงราย	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๒. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดเชียงใหม่	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๓. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดกำแพงเพชร	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๔. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดนครราชสีมา	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๕. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดชัยภูมิ	๒ เขตแฉ่งนัย
๒๖. เขตเทศบาลเมือง	จังหวัดอุบลราชธานี	๒ เขตแฉ่งนัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างตามแบบสอบถามที่กำหนดให้ ทั้ง
เขตชนบทและเขตเมือง

บุคคลที่อยู่ในข่ายถูกสัมภาษณ์ทั้งเขตชนบทและเขตเมือง มีเงื่อนไขเช่นเดียวกัน
กัน คือบุคคลที่จะขอสัมภาษณ์ในครัวเรือนหนึ่ง ให้สัมภาษณ์ทั้งชายและหญิงตามเกณฑ์ที่กำหนด
ไว้ดังนี้

หัวหน้าครัวเรือน

๑. ถ้าในครัวเรือนมีคู่สมรสเพียงคู่เดียว ให้สัมภาษณ์สามี
๒. ถ้าในครัวเรือนมีคู่สมรส ๒ คู่ หรือมากกว่านั้น ให้เลือกสัมภาษณ์สามีคน
หนึ่งตามเกณฑ์ดังนี้ตามลำดับคือ

- ก. สัมภาษณ์สามีที่เป็นเจ้าบ้านที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี และกำลังอยู่กับภรรยา
- ข. ถ้าเจ้าบ้านไม่มีคุณสมบัติตามข้อ ๒ (ก) ให้สัมภาษณ์ชายที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กับภรรยา โดยพิจารณาว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือนมากกว่าคู่สามีภรรยาอื่น ๆ (ไม่นับเจ้าบ้าน)
- ค. ถ้าไม่สามารถกำหนดได้ว่า ผู้ใดมีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือน ให้สัมภาษณ์ชายที่อาวุโสสูงสุดแต่อายุไม่เกิน ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กับภรรยา
๓. ถ้าในครัวเรือนไม่มีคู่สมรสเลย ให้สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน

หญิงที่สัมภาษณ์

ให้สัมภาษณ์ภรรยาของชายที่ถูกสัมภาษณ์ และหญิงทุกคนในครัวเรือนที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี เคยสมรสแล้ว ไม่ว่าสถานภาพสมรสจะเป็นเช่นไรก็ตาม เช่น หม้าย หย่าร้าง หรือแยกกันอยู่ก็ตาม

การวิจัยรอบแรก

เขตชนบทโคกคำเนินการวิจัยระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๒ ประชากรที่ตกเป็นตัวอย่างของเขตชนบทประกอบด้วยครัวเรือน ๑,๔๗๖ ครัวเรือน รวมจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น ๑,๖๘๖ ราย สัมภาษณ์ได้หัวหน้าครัวเรือนโดยตรงร้อยละ ๘๔.๑ สัมภาษณ์โดยทางอ้อมร้อยละ ๑๕.๙ ส่วนเขตเมืองโคกคำเนินการวิจัยระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ปี ๒๕๑๓ ได้ประชากรที่ตกเป็นตัวอย่างของเขตเมืองประกอบด้วยครัวเรือน ๒,๑๘๓ ครัวเรือน รวมจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น ๒,๕๒๒ ราย สัมภาษณ์ได้หัวหน้าครัวเรือนโดยตรงร้อยละ ๘๓.๗ และสัมภาษณ์โดยทางอ้อม (สัมภาษณ์บุคคลอื่นแทน) ร้อยละ ๑๖.๓ รวมข้อมูลทั้ง ๒ เขต เป็นข้อมูลเบื้องต้นรอบแรกของโครงการวิจัยต่อเนื่องฯ และรวมทั้งเป็นตัวอย่างข้อมูลทั่วประเทศเฉพาะช่วงเวลาของปี ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓

จำนวนและอัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนและบุคคลที่ให้สัมภาษณ์
จำแนกตามการ สัมภาษณ์รอบแรกในเขตชนบทและ เขตเมือง^๑

	เขตชนบท (ปี ๒๕๑๒)		เขตเมือง (ปี ๒๕๑๓)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หัวหน้าครัวเรือนที่สัมภาษณ์ได้	๑,๒๔๒	๘๘.๑	๑,๘๒๓	๘๓.๓
สัมภาษณ์บุคคลอื่นแทนได้	๒๓๔	๑๕.๙	๓๕๕	๑๖.๓
รวมครัวเรือนทั้งหมดที่สัมภาษณ์ได้	๑,๔๗๖	๑๐๐.๐	๒,๑๗๘	๑๐๐.๐
รวมผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น	๑,๖๘๖		๒,๕๓๓	

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Ibid., p. 16.

การวิจัยรอบที่สอง

เพื่อที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงระยะยาวระหว่าง ๓ ปี ที่ผ่านไปของโครงการวิจัยต่อเนื่องฯ จึงได้กลับไปสัมภาษณ์ผู้ที่ถูกเป็นตัวอย่างคนเดิมในเขตชนบท ระหว่างเดือนเมษายน ถึง พฤษภาคม ๒๕๑๕ และในเขตเมืองระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๖ การวิจัยรอบที่สองนี้มีการเลือกตัวอย่างใหม่เพิ่มเติมก่อนการสัมภาษณ์ได้ทำ prelisting ทั้งเขตชนบทและเขตเมือง โดยเปรียบเทียบครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างเดิมกับรายงานทะเบียนที่อำเภอของแต่ละหมู่บ้านตัวอย่างใน เขตชนบทปรากฏว่า มีการเปลี่ยนแปลงต้องเพิ่มตัวอย่างครัวเรือนใหม่ในเวลาทำการสำรวจ ส่วนในเขตเมืองจัดทำรายชื่อครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างใหม่จากแผนที่ Block กำหนดที่ตั้งของบ้านให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ทั้งตัวอย่างเดิม และตัวอย่างที่เลือกใหม่อย่างมีระบบคือ

๑. ผู้ให้สัมภาษณ์เดิมในบ้านเดิม
๒. ผู้ให้สัมภาษณ์คนเดิม ถ้าย้ายไปอยู่ที่อื่นซึ่งสามารถหาพบให้เป็นตัวอย่างเดิมในบ้านใหม่
๓. ครัวเรือนใหม่ที่อยู่อาศัยในบ้านเดิมที่ตกเป็นตัวอย่างในรอบแรกนับเป็นตัวอย่างใหม่
๔. เลือกตัวอย่างใหม่ในรอบที่สองเพิ่มเติม

ในเขตชนบท สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเดิมได้ ๑,๑๘๗ หรือร้อยละ ๘๐.๘ ส่วนเขตเมือง สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเดิมได้ ๑,๓๕๕ หรือร้อยละ ๖๒.๑ ไม่สามารถสัมภาษณ์ครัวเรือนเดิมที่เคยตกเป็นตัวอย่างในรอบแรกของชนบท จำนวน ๒๘๕ ครัวเรือน หรือร้อยละ ๑๕.๖ สำหรับเขตเมืองมีจำนวน ๘๒๗ ครัวเรือน หรือร้อยละ ๓๗.๕ ซึ่งมากกว่าการคัดเลือกตัวอย่างครัวเรือนนี้ได้เพิ่มเติมครัวเรือนตัวอย่างใหม่ จำนวน ๒๗๘ ในเขตชนบท และจำนวน ๒๖๑ ในเขตเมือง การเก็บข้อมูลรอบที่สองได้ประชากรที่ตกเป็น

ตัวอย่างของเขตชนบท ๒,๒๕๕ ราย ประกอบด้วยครัวเรือนทั้งสิ้น ๑,๗๕๔ ครัวเรือน ส่วนในเขตเมือง ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ตกเป็นประชากรตัวอย่างทั้งหมด จำนวน ๓,๑๓๓ ราย และประกอบด้วยครัวเรือนทั้งสิ้น ๒,๔๘๓ ครัวเรือน

จากผลการวิจัยในเขตชนบทและเขตเมืองรอบที่สองนี้ เป็นการวิจัยต่อเนื่องและขณะเดียวกันก็เป็นกรวิจัย ณ ช่วงเวลาหนึ่ง อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับจำนวนตัวอย่างเพิ่มมากกว่าในรอบแรก เนื่องจากต้องติดตามสัมภาษณ์ตัวอย่างเดิม และเลือกตัวอย่างใหม่เพิ่มขึ้น ปรากฏว่าอัตราการติดตามตัวอย่างเดิมในเขตชนบทสูงกว่า แต่ตรงกันข้ามกับเขตเมืองซึ่งติดตามตัวอย่างเดิมได้น้อยกว่า อาจจะเป็นเนื่องจากการย้ายที่อยู่อาศัยระหว่างผู้อยู่อาศัยในเขตเมืองมากขึ้นในระยะ ๓ ปีที่ผ่านมา จึงยากที่จะติดตามได้สำหรับกรณีเช่นนี้ จึงควรที่จะศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากการวิจัยรอบที่สองแยกเป็นเอกเทศ เฉพาะช่วงเวลาของปี ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖ ซึ่งจะสามารถทำให้เห็นข้อเท็จจริงในช่วงเวลานี้ได้อย่างเหมาะสมที่สุด

จำนวนและอัตราส่วนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนและบุคคลที่ให้สัมภาษณ์
จำแนกตามการสัมภาษณ์ในรอบที่สองของเขตชนบท และเขตเมือง^๑

	เขตชนบท (ปี ๒๕๑๕)		เขตเมือง (ปี ๒๕๑๖)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หัวหน้าครัวเรือนเดิมที่สัมภาษณ์ได้	๑,๐๘๑	๗๓.๘	๑,๑๔๘	๕๒.๖
สัมภาษณ์บุคคลอื่นแทน ได้	๘๖	๖.๕	๒๐๗	๙.๕
ครัวเรือนเดิมที่สัมภาษณ์ได้	๑,๑๘๗	๘๐.๓	๑,๓๕๕	๖๒.๑
ครัวเรือนเดิมที่ไม่สามารถสัมภาษณ์ได้	๒๘๘	๑๙.๖	๘๒๗	๓๗.๙
ครัวเรือนตัวอย่างที่เลือกใหม่	๒๗๘	๑๙.๐	๒๖๑	๑๒.๒
รวมครัวเรือนทั้งหมดที่สัมภาษณ์ได้	๑,๗๕๕	๑๐๐.๐	๒,๔๘๓	๑๐๐.๐
รวมผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น	๒,๒๕๕		๓,๑๓๓	

^๑ Ibid., pp. 16-17.

การแบ่งเขตการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษารเปรียบเทียบระหว่างเขตเมือง และเขตชนบท ซึ่งเขตเมืองนี้ได้รวม กรุงเทพฯ - ชนบุรี ไว้ด้วยกัน และเนื่องจาก กรุงเทพฯ - ชนบุรี เป็นเขตเมืองที่มีลักษณะความเป็นเมืองที่พิเศษอย่างหนึ่งของประเทศไทย^๑ คือมีประชากรจำนวนมาก เมื่อเทียบกับเมืองรอง ๆ ในปี ๒๕๑๐ มีจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ - ชนบุรี มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองทั้งหมด ในขณะที่เชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่สองรองจากกรุงเทพฯ - ชนบุรี มีประชากรอาศัยอยู่เพียงหนึ่งใน ๓๒ เท่าของกรุงเทพฯ เพราะฉะนั้นในการพิจารณาที่อาศัยในเขตเมืองจึงเหมาะสมด้วยเหตุผลที่จะแยกพิจารณาเขตเมืองอื่น ๆ (เขตเทศบาลในต่างจังหวัด) และเขตกรุงเทพฯ เฉพาะในเขตเทศบาลที่เคยเป็นอยู่เมื่อปี ๒๕๑๓ นั้น ต่อมามีการรวมจังหวัดพระนครและชนบุรี เป็น นครหลวงกรุงเทพฯ - ชนบุรี ในปี ๒๕๑๕ ที่เรียกรวมกันทั่วไปว่า "กรุงเทพมหานคร"^๒ ซึ่งผู้ศึกษาได้นำมาใช้แบ่งเขตที่อยู่อาศัยในการวิจัยเรื่องนี้

---

^๑ พริศ พิทักษ์เทพสมบัติ และวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, "ภาวะเจริญพันธุ์และการวางแผนครอบครัวของสตรีในเขตชนบทและเขตเมืองของประเทศไทย"

(กรุงเทพฯ: สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๔), หน้า ๑.

^๒ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓๕, พ.ศ. ๒๕๑๔, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๘ (๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๘.

วิธีวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลในเรื่องที่จะศึกษานี้ จะได้ทำการศึกษาปัจจัยทางค่านเศรษฐกิจ สังคม และประชากรดังกล่าว โดยจะได้นำเสนอในรูปอัตราส่วน ร้อย โดยใช้วิธีการทางสถิติ และเครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยในการประมวลข้อมูล และประเมินผล เพื่อให้มีความแน่นอนเชื่อถือได้ของตัวเลขที่แสดง รวมทั้งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่อาจจะมีผลต่อการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวของคู่สมรสที่กำลังปฏิบัติการวางแผนครอบครัว และคู่สมรสที่จะปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคต

ข้อจำกัดของข้อมูล

ในการศึกษาการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวของคู่สมรสในเขตเมืองและเขตชนบทนี้ได้อาศัยข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวๆ ซึ่งสำรวจในปี ๒๕๑๕ และปี ๒๕๑๖ นั้น มีข้อจำกัดบางประการที่สำคัญ กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่ศึกษานี้เป็นระยะที่เริ่มต้นนับแต่รัฐบาลได้ประกาศนโยบายประชารสนับสนุนการวางแผนครอบครัวด้วยระบบใจสมัคร ในปี ๒๕๑๓ ดังนั้นการให้ความรู้และบริการในด้านปฏิบัติการวางแผนครอบครัวยังไม่แพร่หลายนักในแต่ละเขต และมีความแตกต่างกันมากในเรื่องนี้ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ผู้ที่กำลังปฏิบัติการวางแผนครอบครัวจึงมีเพียงส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรทั้งหมดในแต่ละเขต เป็นเหตุผลประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ ตลอดในระยะเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยมีการยอมรับความเชื่อที่ว่าครอบครัวหนึ่งควรมีบุตรอย่างน้อย ๔ คน จึงจะได้รับการทำหมัน ซึ่งเป็นวิธีป้องกันการปฏิสนธิอย่างถาวรจากโรงพยาบาล ด้วยเหตุนี้ทำให้คู่สมรสที่อาจจะมีความต้องการมีบุตรน้อยกว่านี้ ยังไม่สามารถจำกัดขนาดของครอบครัวโดยการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวได้ เป็นต้น

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับขนาดของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาได้คัดเลือกนักศึกษาเฉพาะกลุ่มที่กำลังปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในปัจจุบันของแต่ละเขต มีดังนี้คือ

อัตราส่วนร้อยละของคู่สมรสจำแนกตามการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในปัจจุบัน

<u>การปฏิบัติการวางแผนครอบครัว</u>	<u>เขตชนบท</u>	<u>เขตเมืองอื่น ๆ</u>	<u>เขตกรุงเทพมหานคร</u>
กำลังปฏิบัติ	๒๐.๖ (๒๗๓)	๔๐.๑ (๒๘๑)	๔๘.๕ (๔๓๑)
เคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันเลิกใช้	๕.๘ (๗๖)	๑๑.๐ (๗๗)	๑๑.๐ (๘๘)
ไม่ปฏิบัติ	๗๓.๖ (๙๙๘)	๔๘.๙ (๓๔๒)	๔๐.๕ (๓๕๕)
รวมทุกกลุ่ม	๑๐๐.๐ (๑,๓๒๗)	๑๐๐.๐ (๗๐๐)	๑๐๐.๐ (๘๘๔)

เขตชนบท คู่สมรสที่กำลังปฏิบัติมีร้อยละ ๒๐.๖ ส่วนคู่สมรสที่เคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันเลิกใช้ มีเพียงร้อยละ ๕.๘ เท่านั้น

เขตเมืองอื่น ๆ คู่สมรสที่กำลังปฏิบัติมีร้อยละ ๔๐.๑ ส่วนคู่สมรสที่เคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันเลิกใช้ มีเพียงร้อยละ ๑๑.๐ เท่านั้น

เขตกรุงเทพมหานคร คู่สมรสที่กำลังปฏิบัติมีร้อยละ ๔๘.๕ ส่วนคู่สมรสที่เคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันเลิกใช้ มีเพียงร้อยละ ๑๑.๐ เท่านั้น

จากจำนวนข้อมูลที่จะได้นำมาศึกษาการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวของคู่สมรสในแต่ละเขตนี้ จะเห็นได้ว่าอัตราส่วนร้อยละของคู่สมรสที่กำลังปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในปัจจุบันมีมากกว่าคู่สมรสที่เคยปฏิบัติมาแล้วในอดีต แต่ปัจจุบันเลิกใช้ ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้มีจำนวนน้อยมาก ทั้งในเขตชนบท เขตเมืองอื่น ๆ และเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงได้นำมาศึกษาเฉพาะคู่สมรสที่กำลังปฏิบัติการวางแผนครอบครัวกับปัจจัยทาง

เศรษฐกิจ สังคม และประชากรที่เกี่ยวข้อง เท่านั้น ซึ่งในการศึกษารังนี้หากนำเอาคุณสมบัติที่เคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันเลิกใช้มาพิจารณาด้วย ก็อาจจะไม่สามารถเห็นความแตกต่างของปัจจัยต่าง ๆ ได้ ในกรณีที่ศึกษาความสัมพันธ์ของแต่ละปัจจัย

นอกจากนี้จะได้ทำการศึกษาคูสมรสที่จะปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคต ซึ่งคิดเลือกมาศึกษาเฉพาะเพียงกลุ่มนี้ กลุ่มเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญและน่าสนใจศึกษามากกว่ากลุ่มที่จะไม่ปฏิบัติ สำหรับขนาดตัวอย่างข้อมูลที่นำมาศึกษาของคูสมรสที่จะปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคตของแต่ละเขต มีดังนี้คือ

อัตราส่วนร้อยละของคูสมรส จำแนกตามการปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคต

<u>การปฏิบัติการวางแผนครอบครัว</u>	<u>เขตชนบท</u>	<u>เขตเมืองอื่น ๆ</u>	<u>เขตกรุงเทพมหานคร</u>
จะปฏิบัติ	๓๑.๘ (๓๓๖)	๓๓.๗ (๑๘๑)	๓๖.๐ (๑๖๑)
จะไม่ปฏิบัติ	๖๑.๑ (๖๓๕)	๕๒.๐ (๒๑๘)	๕๗.๕ (๒๖๔)
ไม่ทราบ, ไม่ตอบ	๗.๐ (๗๓)	๑๔.๓ (๖๐)	๑๖.๑ (๗๒)
รวมทุกกลุ่ม	๑๐๐.๐ (๑,๐๕๐)	๑๐๐.๐ (๔๑๙)	๑๐๐.๐ (๔๕๗)

เขตชนบท มีคูสมรสจำนวน ๓๓๖ คู่ หรือร้อยละ ๓๑.๘ ที่จะปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคต

เขตเมืองอื่น ๆ มีคูสมรสจำนวน ๑๘๑ คู่ หรือร้อยละ ๓๓.๗ ที่จะปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคต

เขตกรุงเทพมหานคร มีคูสมรสจำนวน ๑๖๑ คู่ หรือร้อยละ ๓๖ ที่จะปฏิบัติการวางแผนครอบครัวในอนาคต

นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดของข้อมูลอีกบางประการ คือ

๑. เนื่องจากใน การศึกษาการปฏิบัติกรวางแผนครอบครัวโดยใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิ โดยตามเฉพาะสตรีที่อยู่ในวัยภาวะเจริญพันธุ์ มีอายุระหว่าง ๑๕ - ๔๕ ปี ที่กำลังอยู่ก้นฉันทสามีภรรยา เป็นผู้ที่กำลังใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิอยู่ในขณะให้สัมภาษณ์ หรือได้ใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ คำถามในส่วนนี้ได้ยกเว้นผู้ที่ไม่เข้าข่าย ซึ่งได้แก่สตรีที่อายุเกิน ๔๕ ปี หรือไม่ได้อยู่ก้นฉันทสามีภรรยา หรือเป็นโสด หม้าย หย่าร้าง ซึ่งในเขตชนบทมีจำนวน ๒๓๕ ราย และในเขตเมืองมีจำนวน ๔๖๕ ราย ได้คัดออกไปจากการศึกษาครั้งนี้

๒. เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการวิจัยค่อนเนื่องนี้เป็นการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของประเทศไทยโดยทั่วไป มิได้มุ่งศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้นเมื่อนำข้อมูลมาศึกษาในเรื่องการปฏิบัติกรวางแผนครอบครัว จึงจำเป็นต้องคัดเลือกมาศึกษาได้เพียงบางกลุ่ม ซึ่งมีข้อยกเว้นหลายประการ ทำให้จำนวนตัวอย่างที่ศึกษามีจำนวนไม่เท่ากันในแต่ละส่วน

๓. ในคำถามที่เกี่ยวกับการปฏิบัติกรวางแผนครอบครัว โดยใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิวิธีต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ขอทราบการปฏิบัติในฉันทส่วนตัว ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์อาจจะไม่ให้ข้อเท็จจริง โดยบิดบังหรืออาจจะไม่กล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย ในกรณีนี้อาจจะทำให้ผลที่ได้จากการศึกษาต่างไปบ้างพอสมควร

๔. เนื่องจากไม่มีข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับคู่สมรสของสตรีอื่น ๆ ที่อยู่ในชายของการศึกษาครั้งนี้ด้วย ในรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติกรวางแผนครอบครัว ตามสตรีทุกคนซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ ภรรยาหัวหน้าครัวเรือน และสตรีอื่น ๆ แต่ในการสำรวจได้สอบถามเกี่ยวกับอาชีพ การศึกษา เฉพาะหัวหน้าครัวเรือนชายเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ขาดข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับสามีของสตรีอื่น ๆ ที่รวมอยู่ในจำนวนประชากรตัวอย่าง กรณีเช่นนี้จึงเป็นเหตุ

ให้จำนวนตัวอย่างที่ศึกษาในแต่ละตารางแตกต่างกันไป

๕. ในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมจากรอบที่สองนี้ ปรากฏว่ามีจำนวนผู้ที่สัมภาษณ์ไม่ได้ คือผู้ที่ให้สัมภาษณ์คนเดิมในรอบแรก ซึ่งอาจจะย้ายไปแล้ว ได้คัดออกไปจากการศึกษาในเขตชนบทมีประมาณ ๒๘๘ ราย ในเขตเมืองมีประมาณ ๘๒๗ ราย ซึ่งบางคำถามอาจจะแตกต่างกันไปกว่านี้บ้างเล็กน้อย หากแต่ได้รวมผู้ให้สัมภาษณ์คนใหม่เข้ามาศึกษาด้วย และนอกจากนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รวมจำนวนผู้ที่ไม่ให้คำตอบ หรือตอบว่าไม่ทราบ จึงทำให้จำนวนตัวอย่างไม่เท่ากันในแต่ละตารางดังกล่าว

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย